

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

СЕВОСТ'ЯНОВ ПАВЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 159.923.2:159.923.3:159.922.27

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО КОМПОНЕНТУ
ІНДИВІДУАЛЬНОГО ДОСВІДУ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент
Кряж Ірина Володимирівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри прикладної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Кузнєцов Марат Амірович,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди,
професор кафедри практичної психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Попова Галина Вікторівна,
Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут»,
професор кафедри педагогіки та психології управління
соціальними системами.

Захист відбудеться «05» грудня 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.08 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 442.

З дисертацією можна ознайомитись в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «05» листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Барінова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день все більшої популярності у психологічній роботі з людиною як суб'єктом набирають експерієнтальні підходи. Підтвердженням тому є активне застосування на практиці фокусінгу (Джендлін Ю.), процесуально-експерієнтальної роботи (Грінберг Л., Елліотт Р., Райс Л.), схема-терапії (Янг Дж.), «розуміючої психотерапії» (Василюк Ф. Є.) тощо. До того ж, останнім часом дослідники вказують на виділення експерієнтальних підходів в окремий напрямок психологічної допомоги (Марер А, Феірвезер Д.), який неодноразово доводив свою ефективність.

Не дивлячись на певну специфіку зазначених технік, усіх їх об'єднує акцент на переживаннях людини, що веде безпосередньо до поняття індивідуального досвіду. Досвід як переживання вивчався багатьма вченими в різні часи (Батай Ж., Гадамер Х.-Г., Гегель Г., Гуссерль Е, Корнієнко М. А., Михайлова М. В., Роджерс К., Шмеман О. Д. тощо), проте черговий сплеск цікавості до даного феномену сьогодні свідчить про актуальність його подальшого дослідження.

Крім того, нинішній інтерес до переживань і досвіду слід пов'язувати з посиленням ролі особистості та процесами гуманізації і демократизації суспільства на тлі згасання епохи захопленості можливостями людського інтелекту. Зазначені факти дають змогу постановки психологами-дослідниками завдань з формування нової людини – зрілої, розвинутої та демократичної. Визначення механізмів трансформації досвіду з незрілого у зрілий, дослідження побудови девіантного досвіду, аналіз екзистенціальних аспектів даного феномену тощо – все це має сприяти вирішенню питань, пов'язаних зі становленням такої особистості, яка б повністю відповідала вимогам сучасного суспільства.

Слід відзначити, що за такої постановки проблеми інтерес дослідників має викликати не безпосередньо зміст досвіду, а те, як він відображається в особистісному аспекті, організується та структурується, оскільки саме особливості сприйняття людиною змістовної складової власного досвіду є певним індикатором її переживань.

На сьогоднішній день лише незначна частина сучасних досліджень індивідуального досвіду спрямована на поглиблення розуміння особливостей його структури. Так, Александров Ю. І., Артюхова К. Р. та Крилов А. К. довели зв'язок інтенсивності діяльності особистості та ступеня диференціації підструктур індивідуального досвіду; Івлієва Н. П. та Чистова Ю. Р. розглядають зміни в структурі індивідуального досвіду при втраті результативності поведінки.

Переважає ж більшість наукових робіт у сфері досвіду людини присвячена вивченню його змісту. Наприклад, індивідуальний досвід сьогодні розглядається через автобіографічну пам'ять: Клод Е., Гіббонс Дж. та Роллінс Л. аналізують те, як даний феномен формується в залежності від

суб'єктивного сприйняття подій минулого; Дено А. та Поулін Ф. вивчають формування позитивного і негативного досвіду у соціальному та індивідуальному контекстах; Островський О. В. та колеги досліджують вплив освітньої середовища на особливості наповнення індивідуального досвіду; Созінов О. О. аналізує психофізіологічні особливості формування зазначеного феномену; тощо.

Отже, на сьогоднішній день існує достатня кількість наукових робіт, присвячених вивченню змісту індивідуального досвіду, проте бракує досліджень, що стосуються його організаційного аспекту.

У прагненні вивчення зазначеної проблематики в рамках традицій вітчизняної психології слід звернути увагу на трьохфакторну модель індивідуального досвіду О. М. Лактіонова, яка пов'язана з виділенням особистісної, соціальної та мнемічної підструктур даного феномену. Особистісний компонент у вказаній концепції є базовим засобом відображення людської життєдіяльності, що має на увазі не змістовний аспект індивідуального досвіду, а особливості, які в особистісному контексті визначають організацію цього досвіду, утримують його структуру. Отже, звернення до моделі досвіду Лактіонова має дозволити вирішувати дослідницькі питання, пов'язані з організаційними аспектами цього феномену; і саме тому вивчення зазначеної складової вбачається першочерговим. Також слід говорити і про те, що пріоритетне вивчення організаційного аспекту досвіду через виявлення певних механізмів та закономірностей має сприяти більш системному дослідженню його змістовної складової.

Так як особистісний досвід є нерозривно пов'язаним з поняттям особистості; оскільки він вказує на те, яким чином досвід організується в залежності від особливостей особистісного сприйняття себе, інших та навколишнього світу, у прагненні більш глибоко зрозуміти його особливості в рамках дослідження було також звернуто увагу на феномен образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя в якості репрезентативної складової особистісного досвіду. По-перше, образ «Я», з зазначеної точки зору, враховує часовий аспект, і, оскільки, як зазначав О. М. Лактіонов, досвід формується на основі взаємодії минулого та майбутнього, ця характеристика образу «Я» дозволяє розглядати його в якості репрезентативної складової особистісного досвіду. По-друге, образ «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя характеризується наявністю критеріїв оцінювання особистістю себе, що значною мірою співвідноситься з інтерпретаційними комплексами особистісного компоненту індивідуального досвіду. Крім того, саме поняття благополуччя у його суб'єктивному вимірі віддзеркалює певний тимчасовий стан, що констатується в окремо взятій момент життя конкретної людини. Цей стан стосується, в тому числі, і досвіду, якого набула людина до поточного моменту. Іншими словами, благополуччя дозволяє «виміряти» досвід в окремо взятій проміжок часу за рахунок того, що воно відображує

те, як людина справляється з життєвими задачами, які відбиваються в досвіді та впливають на його подальше формування. За даного положення стає очевидним, що вивчення досвіду в контексті образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя стає не тільки наочним, але й більш предметним.

Таким чином, дослідження особистісного компоненту індивідуального досвіду є вкрай важливим не тільки у прикладному аспекті, в рамках якого можна досліджувати особливості впливу суспільних змін на особистість, а й у фундаментальному, який надає змогу більш детального аналізу підструктур індивідуального досвіду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до тематики наукових досліджень кафедри прикладної психології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Стратегії підтримки психологічного здоров'я особистості в умовах кризи», номер державної реєстрації НДР: 0116 у 005286.

Тему дисертації «Особливості особистісного компоненту індивідуального досвіду» та наукового керівника доктора психологічних наук, доцента Кряж І. В. затверджено на засіданні вченої ради факультету психології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол №12 від 16.12.2011р.) та змінено тему на «Особливості організації особистісного компоненту індивідуального досвіду» на засіданні вченої ради факультету психології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол №11 від 23.11.2017р.).

Об'єкт дослідження – індивідуальний досвід особистості.

Предмет дослідження – організація особистісного компоненту індивідуального досвіду.

Мета дослідження – визначити особливості організації особистісного компоненту індивідуального досвіду.

Для досягнення мети в рамках роботи були поставлені наступні **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми дослідження особливостей організації особистісного компоненту індивідуального досвіду.

2. Визначити зв'язок складових особистісного компоненту індивідуального досвіду, а саме: самооцінки, саморегуляції, образу «Я», цінностей та смисложиттєвих орієнтацій, - з параметром «відкритості досвіду».

3. Визначити інтегрально-репрезентативне утворення особистісного компоненту індивідуального досвіду та виділити профілі його організації.

4. Визначити особливості організації різних профілів інтегрально-репрезентативного утворення особистісного компоненту індивідуального досвіду.

5. Проаналізувати трансформацію складових особистісного компоненту індивідуального досвіду, що обумовлена соціально-політичними змінами.

6. Розробити програму щодо позитивного формування складової особистісного компоненту індивідуального досвіду, а саме, - образу «Я» як узагальнення особистості про власне благополуччя, в рамках соціально-психологічного тренінгу.

Методи дослідження. Для реалізації мети і завдань дослідження було застосовано комплекс методів: теоретичний (аналіз літератури, систематизація та узагальнення даних), емпіричний (психодіагностичний метод) та математико-статистичний.

Методологічну й теоретичну основи дослідження становлять концепції структурної організації індивідуального досвіду (Дено А., Івлієва Н. П., Лактіонов О. М., Швалб Ю. М.), теорії «Я-концепції» (Джемс У., Левін К., Мід Дж., Роджерс К., Столін В. В., Якобсон С.), теорії психологічного благополуччя (Басов М. Я., Бредбьорн Н., Вороніна Г. В., Дінер Е., Ріфф К.), теорії саморегуляції (Ананьєв Б. Г., Воцінін О. В., Леонтьєв О. М., Моросанова В. І., Реан А. О., Рубінштейн С. Л.), концепція цінностей (Білські У., Шварц Ш.), теорія смислів (Леонтьєв Д. А., Франкл В.), особистісна модель «Великої п'ятірки» (Голдберг Л. Р., Норман У. Т.), та теорія самодетермінації (Десі Е. Л., Райан Р. М.).

Теоретичне значення дослідження полягає: у розширенні уявлень щодо особливостей організації особистісного компоненту індивідуального досвіду в їхньому зв'язку з образом «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя, а також – у виявленні особливостей трансформації складових особистісного досвіду.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації:

вперше визначено:

- образ «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя в якості інтегрально-репрезентативної характеристики особистісного компоненту індивідуального досвіду;

- складові особистісного компоненту індивідуального досвіду, а саме: самооцінку, саморегуляцію, образ «Я», цінності та смисложиттєві орієнтації;

- особливості взаємозв'язку складових особистісного досвіду з особистісними особливостями, а саме: взаємозв'язок самооцінки, саморегуляції, образу «Я», смисложиттєвих орієнтацій та цінностей з відкритістю досвіду;

- профілі образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя, а саме: «конфліктний», «благополучний», «помірно благополучний» та «помірно негативний»;

- особливості трансформації складових особистісного компоненту індивідуального досвіду при різних профілях образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя, а саме: відкритості досвіду, сумлінності, самостійності, моделювання, планування та оцінювання результатів, загальної саморегуляції, орієнтації на процес, орієнтації на

результат, локусу контролю «Я», локусу контролю життя, загальної осмисленості життя а також – цінностей самостійності, гедонізму, досягнення, влади, конформності, стимуляції;

- особливості особистісного компоненту індивідуального досвіду в контексті значних соціально-політичних змін, а саме: орієнтація на цілі, локус контролю «Я», локус контролю життя, загальна осмисленість життя, орієнтація на результат, а також такі цінності, як конформність, доброта, самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада та безпека;

подальшого розвитку дістали уявлення щодо:

- особливостей вмісту інтерпретаційних комплексів особистісного компоненту індивідуального досвіду, а саме: аспект інтерпретації себе як вартості містить самооцінку, саморегуляцію та образ «Я»; аспект інтерпретації інших в якості сумісних з суб'єктом досвіду – образ «Я» та цінності; аспект інтерпретації оточуючого світу – цінності та смисл життя;

доповнено й уточнено:

- уявлення щодо особливостей організації індивідуального досвіду в умовах соціально-політичних змін, а саме – щодо пріоритетності особистісної складової для аналізу за таких умов.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблено тренінгову програму, спрямовану на формування позитивного образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя. Результати дослідження можуть бути використані у психокорекційній роботі практикуючих психологів, в процесі розробки тренінгів з формування позитивного образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя, особистісного зростання і т.д. Отримані результати можуть застосовуватись в рамках курсів з психології особистості, загальної психології, психології здоров'я, психології індивідуального досвіду в процесі фахової підготовки психологів.

Також основні положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути рекомендовані для застосування в рамках підвищення кваліфікації викладачів ЗВО, психологів, вчителів шкіл, соціальних працівників, тощо.

Результати дисертаційного дослідження та тренінгову програму впроваджено у педагогічний процес підготовки фахівців-психологів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в межах курсів «Соціальна психологія», «Загальна психологія» та «Психології здоров'я» (акт впровадження №3701/11 від 03.07.2019р.), а також, в програму курсу підвищення особистісної та професійної ефективності співробітників підприємства ТОВ «Бріг» (м. Харків) (акт впровадження №2437/19 від 28.06.2019р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи було представлено на Міжнародній науковій конференції «Наукова спадщина Д. М. Узнадзе і сучасність» (м. Харків, 9-10 грудня 2011 р.), IX Науковому круглому столі молодих вчених, аспірантів та магістрів «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (м. Харків, 15 грудня 2017 р.),

науково-практичному круглому столі «Сучасна дипломатія: теорія та практика» (м. Харків, 21 грудня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах» (м. Харків, 25 жовтня 2018 р.).

Публікації. Матеріали роботи викладено у восьми статтях, з них одна - у міжнародному періодичному виданні з психології, сім – у фахових виданнях, затверджених МОН України, а також у трьох тезах доповідей конференцій.

Структура й обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку літератури (169 найменувань, з них 26 - іноземною мовою) та 12 додатків. Робота викладена на 219 сторінках машинописного друкованого тексту, основний текст – 195 сторінок. У роботі міститься 30 таблиць та 46 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт та предмет, мету й завдання, методи дослідження; розкрито методологічні та теоретичні засади, висвітлено наукову новизну та практичне значення роботи; наведено відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, подано інформацію про структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі «Теоретичний аналіз проблеми дослідження особистісного компоненту індивідуального досвіду»** розглянуто історію аналізу проблеми індивідуального досвіду (Бекон Ф., Виготський Л., Воробйова Л., Вундт В., Гоббс Т., Джеймс У., Дено А., Дьюї Д., Кант І., Лактіонов О., Леонардо да Вінчі, Локк Дж., Мід Дж., Пірс Ч., Роджерс К., Роллінс Л., Снегір'єва Т., Сократ, Швалб Ю., Юм Д., та ін.).

Розглянуто концепції Лактіонова О. М. та Швалба Ю. М., в рамках яких досвід інтерпретується як структурно-динамічне утворення. Також проаналізовані сучасні дослідження індивідуального досвіду (Александров Ю., Дено А., Роллінс Л. тощо).

Вивчено проблему структурування досвіду (Дьюї Д., Лактіонов О., Ланге Н., Мейерсон І., Мід Дж., Швалб Ю., та інші). З огляду на можливість вирішувати дослідницькі питання, пов'язані з організаційними аспектами цього феномену, акцент в рамках дослідження зроблено на теоретичній моделі індивідуального досвіду О. М. Лактіонова, в рамках якої представлено його особистісну, соціальну та мнемічну складові. Особистісний досвід визначено дослідником як феномен, спрямований на накопичення та застосування різноманітних інтерпретаційних комплексів, які дають змогу надавати оцінку собі та іншим, оцінювати явища і події, що відбуваються у зовнішньому світі. Було встановлено, що в рамках особистісного досвіду аспект інтерпретації себе як вартості містить самооцінку, саморегуляцію та образ «Я»; аспект інтерпретації інших в якості сумісних з суб'єктом досвіду –

образ «Я» та цінності; аспект інтерпретації оточуючого світу – цінності та смисл життя.

Найбільш доцільним аналіз особистісного компоненту індивідуального досвіду було визначено проводити в рамках особистісної концепції «Великої п'ятірки» (Голдберг Л. Р., Норман У. Т.), оскільки, по-перше, в даній теорії окремою рисою виділене відношення особистості до досвіду (відкритість досвіду). По-друге, у цій концепції представлено досить широкий спектр характерних рис, що можуть з певною ефективністю пояснювати особистісні особливості на всіх рівнях. По-третє, всі зазначені у «Великій п'ятірці» риси можуть бути співвіднесені з певними складовими особистісного досвіду.

Детально розглянуті складові особистісного досвіду. Було проведено теоретичний аналіз феномену самооцінки (Бернс Р., Джемса У., Кулі Ч., Мід Дж. тощо). У дослідженні прийнято як основоположне трактування самооцінки в якості ядра свідомості (Ананьєв Б. Г., Леонтьєв О. М., Мухіна В. С., Реан А. О., Рубінштейн С. Л., Столін В. В., і т.д.).

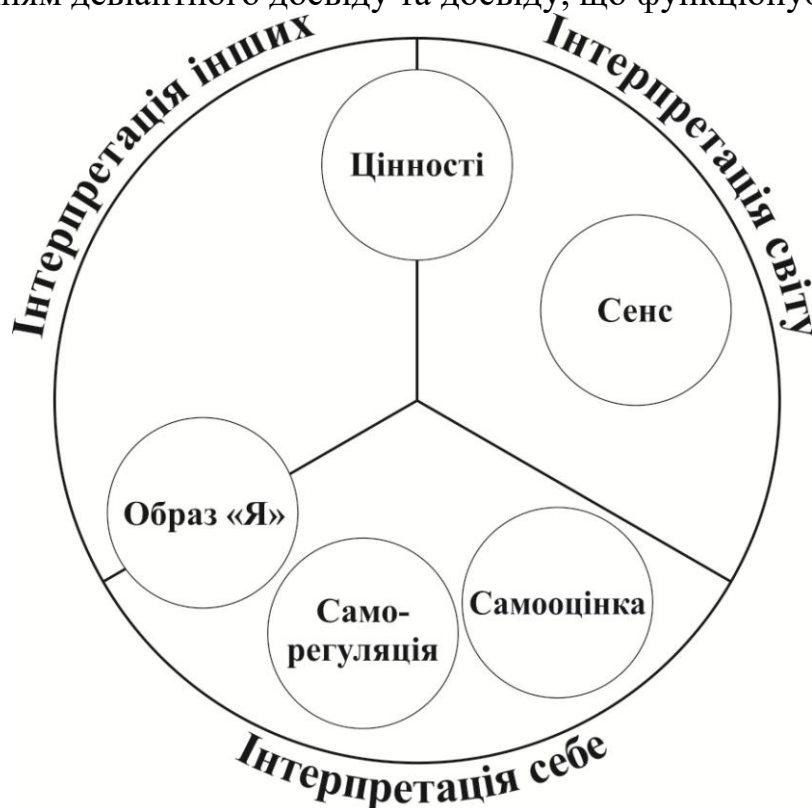
З різних позицій розглянуто і феномен саморегуляції (Басов М. Я., Виготський Л. С., Воцінін О.В., Ганзен В. О., Дика Л. Г., Кон І. С., Конопкін О. О., Моросанова В. І., Осницький О. К. Рубінштейн С. Л. тощо). У роботі була взята за основну теорія Моросанової В. І., яка відсилає до саморегуляції як до явища, що спирається як на динамічні, так і на змістовні аспекти особистості.

Образ «Я» також розглядався в ході аналізу складових особистісного досвіду (Вікланд Р., Джемс У., Ельконін Д., Левін К., Мід Дж., Роджерс К., Хоппе Ф., Якобсон С. тощо). Основоположною в роботі була визнана концепція Століна В. В., в рамках якої образ «Я» визначається як система уявлень індивіда про себе, заснована на емоційних, чуттєвих, поведінкових і ціннісно-нормативних компонентах особистості, що спрямована на формування самосвідомості.

Цінності були визначені як ще одна складова особистісного досвіду і розглянуті з точки зору різних дослідників (Бердяєв Н. О., Леонтьєв Д. А., Маслоу А., Момов В., Рокіч М., Тугарінов В. П., Франкл В., Фромм Е., Шпрангер Д. тощо). У дисертаційній роботі, з огляду на аспекти розмежування соціальних та особистісних цінностей та їх ґрунтуванні на культурі, середовищі, менталітеті суспільства, за основу була взята теорія цінностей У. Білські та Шварца Ш., в рамках якої цінності визначаються як пізнані, усвідомлені потреби, що безпосередньо і у значному ступені залежать від середовища, культури, менталітету певного суспільства, і класифікуються, ґрунтуючись на мотиваційній тенденції, що визначається цінністю.

Смисложиттєві орієнтації – остання складова індивідуального досвіду, що розглядається у роботі. Проаналізовано різноманітні погляди щодо розуміння даного феномену (Адлер А., Ананьєв Б. Г., Виготський Л. С., Леонтьєв О. М., Рубінштейн С. Л., Фрейд З., Хорні К., Юнг К. і т.д.). У дослідженні за основоположну було взято концепцію В. Франкла, в рамках

якої відзначалося, що девіантна поведінка є прямим результатом придушення людиною власної духовності і наслідком відходу від своєї відповідальності за пошук життєвого смислу, і таке положення значною мірою співвідносилось з протиставленням девіантного досвіду та досвіду, що функціонує в нормі.

Рис. 1. Складові ОКІД, виділені за результатами теоретичного аналізу

Якщо виходити з того, що одним з найважливіших аспектів функціонування особистісного досвіду, як зазначав О. Лактіонов, є інтерпретація, образ «Я» в контексті досвіду має також розглядатися з позиції його певних властивостей, спрямованих на оцінювання, а не просто як система уявлень. Оскільки оцінювання власного «Я» має характеризуватися певними критеріями, а такий феномен, як благополуччя, що не тільки визначає самосприйняття людини, але й дозволяє віднести це самосприйняття до позитивного, нейтрального або негативного характеру, аспект благополуччя образу «Я» було визнано одним з найдоречніших критеріїв оцінювання. Отже, в якості репрезентативної характеристики, на основі якої було заплановане експериментальне дослідження, було визначено образ «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя у минулому, сьогодні та майбутньому.

З огляду на це, проведено аналіз розуміння поняття благополуччя в рамках різних концепцій, зокрема, у гедоністичному напрямку (Аргайл М., Бредберн Н., Дінер Е., Шаміонов Р. та ін.). Проте у дисертаційній роботі при трактуванні даного явища за основу було взято евдемоністичні концепції (Вороніна Г., Ідобаєва О., Олпорт Г., Ріфф К., Роджерс К., Леонт'єв Д., тощо), які ґрунтують психологічне благополуччя на реалізації людиною власного потенціалу та на саморозвитку у певній діяльності.

У другому розділі *«Організація і методи дослідження»* представлено емпіричні завдання дослідження, обґрунтовано його методи та описано вибірку. Дослідження проводилося на базі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків) та Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ) у груповому форматі. Вибірка була представлена 210 особами у віці від 17 до 22 років. Для дослідження було обрано студентську вибірку, оскільки, як зазначає В. Гаджиєва, студентство є періодом широкоаспектного розвитку відображення навколишньої дійсності; є часом становлення і зміцнення характерологічних рис, різного роду звичок і установок. Також даний період пов'язаний з оволодінням студентом усією обширною системою соціальних ролей дорослої людини. У цей часовий проміжок відбувається формування власних відносин і поглядів. Все це сприяє виразності показника інтенсивності функціонування досвіду, що має дозволити виявити ті особливості особистісного досвіду, які за статечних умов його функціонування могли б не проявитися.

В ході емпіричного дослідження використовувались: методика діагностики самооцінки Будассі С. А.; опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» Моросанової В. І.; методика Шварца Ш. для вивчення цінностей особистості; тест смисложиттєвих орієнтацій Леонтьєва Д. А.; переглянутий особистісний опитувальник NEO (NEO PI-R – Revised NEO Personality Inventory) МакКрає Р. та Кости П., адаптований Орлом В. Є.; метод суб'єктивного шкалювання для дослідження образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя в модифікації Кряж І. В.

Математико-статистична обробка проводилася за допомогою методів описової статистики, факторного аналізу (метод головних компонент з обертанням Varimax), кластерного аналізу (ієрархічна кластеризація методом Варда (в якості міри зв'язку використовувався квадрат Евклідової відстані) із застосуванням алгоритму К-середніх), критерію Краскела-Уолліса, U-критерію Манна-Уїтні (для порівняння двох груп), кореляційного аналізу Спірмена, та ф-критерію Фішера.

У третьому розділі *«Дослідження особливостей складових особистісного компоненту індивідуального досвіду при різній організації образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя»* представлено емпіричне дослідження, присвячене вивченню організації самооцінки, саморегуляції, цінностей, та смисложиттєвих орієнтацій у досліджуваних з різним самосприйняттям.

При первинному аналізі результатів дослідження наведено описову статистику показників виразності складових особистісного досвіду.

Вивчення особливостей особистісного досвіду в руслі концепції «Великої п'ятірки» вказало на прямий взаємозв'язок відкритості досвіду з локусом контролю «Я» та загальним рівнем смисложиттєвих орієнтацій, а також – зворотній – з локусом контролю життя. Також виявлено прямий

зв'язок відкритості досвіду з такими цінностями, як універсалізм та самостійність, і негативний – з цінностями влади та безпеки.

В ході дослідження образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя в якості репрезентативної характеристики особистісного досвіду за допомогою факторного аналізу було отримано два виміри образу «Я», що відображують благополучне та проблемне уявлення про себе (таблиця 1).

Таблиця 1

Результати факторизації змінних, що представляють шкали образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя

Показники образу «Я» як узагальнення уявлень про власне благополуччя	Факторні навантаження	
	Фактор 1	Фактор 2
Чуйний (минуле)	0,68	
Тривожний (минуле)		0,53
Незалежний (минуле)	0,63	
Забезпечений (минуле)	0,62	0,45
Впевнений у собі (минуле)	0,68	
Успішний (минуле)	0,68	
Жорсткий (минуле)		0,72
Безтурботний (минуле)	0,61	0,46
Оптимістичний (минуле)	0,77	
Чуйний (сьогодення)	0,75	
Тривожний (сьогодення)		0,69
Незалежний (сьогодення)	0,73	
Забезпечений (сьогодення)	0,69	
Впевнений у собі (сьогодення)	0,74	
Успішний (сьогодення)	0,75	
Жорсткий (сьогодення)		0,75
Безтурботний (сьогодення)	0,73	
Оптимістичний (сьогодення)	0,72	
Чуйний (майбутнє)	0,78	
Тривожний (майбутнє)		0,79
Незалежний (майбутнє)	0,72	
Забезпечений (майбутнє)	0,76	
Впевнений у собі (майбутнє)	0,67	
Успішний (майбутнє)	0,72	
Жорсткий (майбутнє)		0,81
Безтурботний (майбутнє)	0,70	
Оптимістичний (майбутнє)	0,76	

На основі зазначених двох вимірів за допомогою кластерного аналізу було отримано чотири профілі образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя: «конфліктний», що характеризується суміщенням благополучного та проблемного типів уявлення про себе;

«благополучний», що вказує на благополучне самосприйняття при низьких значеннях проблемних уявлень про своє «Я»; «помірно благополучний», що визначається тенденцією до зниження негативної оцінки свого «Я» при середніх показниках оцінки власного благополуччя; та «помірно негативний», що характеризується середніми показниками сприйняття свого «Я» у проблемному контексті при тенденції до зниження оцінки власного благополуччя. Розподіл досліджуваних за кластерами наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл досліджуваних за кластерами

Кластер	Показник	Фактори		Кількість осіб
		F1 «Я благополучний»	F2 «Я проблемний»	
1	Середнє значення	1,70	1,82	27
	Ст. відхилення	0,24	0,27	
	Дисперсія	0,06	0,07	
2	Середнє значення	1,61	-1,93	18
	Ст. відхилення	0,40	0,51	
	Дисперсія	0,16	0,26	
3	Середнє значення	0,04	-0,54	62
	Ст. відхилення	0,39	0,37	
	Дисперсія	0,15	0,14	
4	Середнє значення	-0,75	0,19	103
	Ст. відхилення	0,35	0,40	
	Дисперсія	0,12	0,16	

Аналіз сполученості отриманих кластерів вказав на те, що виявлення «благополучного» та «конфліктного» кластерів є характерним лише для 2010 року; крім того, «благополучні» особи були виявлені лише у Слов'янському університеті, в той час, як «конфліктні» - лише у Харкові.

Порівняльний аналіз профілів за допомогою критерію Краскела-Уолліса дозволив виявити, що для осіб з «благополучним» профілем характерним є більш виразна відкритість досвіду та сумлінність у порівнянні з досліджуваними з іншими профілями. В них же спостерігається те, що процеси самостійного моделювання, планування та оцінювання результатів, процеси загальної саморегуляції а також орієнтації на процес, орієнтації на результат, локус контролю «Я», та загальна осмисленості життя є найбільш виразними.

Показник локусу контролю життя є найвищим у групи досліджуваних з профілем, що характеризується помірно благополучним сприйняттям власного «Я»; найменш виразний він у досліджуваних з «благополучним» профілем.

Найбільш виразними конформність, стимуляція та гедонізм як цінності виявлені у досліджуваних з профілем «помірно благополучний», найменш – в осіб з негативним самосприйняттям. В осіб з «благополучним» профілем

найбільш виразною є цінність самостійності, в той час, як гедонізм як цінність у даної категорії досліджуваних виявляється значущо менше у порівнянні з особами з іншими профілями. Досягнення та влада як цінності є більш значущими для осіб з профілями з тенденцією до благополуччя та тенденцією до негативізму. Найменш представленими цінності досягнення та влади є в осіб з благополучним самосприйняттям.

Додатково був проведений окремий порівняльний аналіз двох найбільш чисельно представлених кластерів - «помірно благополучний» та «помірно негативний», в рамках якого було встановлено, що перші досліджувані переважають «помірно негативних» осіб за показниками: програмування, орієнтація на результат, локус контролю «Я», а також – стимуляція та досягнення як цінності; при цьому вони достовірно поступаються за показником локусу контролю життя.

У четвертому розділі *«Дослідження трансформації складових особистісного компоненту індивідуального досвіду, обумовленої соціально-політичними змінами»* наведено опис заходів, спрямованих на виокремлення фактору соціально-політичного впливу на результати дослідження, в рамках якого перше тестування проводилося у 2010, друге – у 2017 роках.

В ході обґрунтування побудови дослідження було, по-перше, зазначено, що особистісний досвід у порівнянні з соціальним та мнемічним має певну пріоритетність дослідження в контексті соціально-політичних змін через його таку властивість, як базовість; по-друге, було відмічено, що дане дослідження не є індикатором віддзеркалення суб'єктивного сприйняття змісту соціально-політичних змін, а, з огляду на те, що, на відміну від соціального та мнемічного компонентів досвіду, які вказують більшою мірою на його зміст, особистісна складова відповідає за організацію досвіду, утримання його структури у відповідності з особистісними особливостями, спрямоване воно на вивчення особливостей впливу самого факту наявності цих змін, їх сили, та інтенсивності на особливості реорганізації особистісного компоненту індивідуального досвіду.

За допомогою методу Манна-Уїтні було проведено порівняльний аналіз особливостей складових особистісного досвіду у 2010 та 2017 роках в контексті соціально-політичних змін загалом по виборці, а також окремо по виборці студентів-психологів та студентів-філологів (табл. 3-5), на основі якого було зроблено висновки, що за всією вибіркою, у порівнянні з 2010 роком, у 2017 достовірно зменшився рівень виразності таких смисложиттєвих показників, як: орієнтація на цілі, локус контролю «Я», локус контролю життя, та загальна осмисленість життя; при цьому значущо виріс рівень орієнтації на результат. Зміни у ціннісних спрямуваннях також представлені широко: до 2017 року спостерігається зростання значимості таких цінностей, як конформність, доброта, самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада та безпека.

Таблиця 3

Результати порівняльного аналізу особливостей складових особистісного досвіду у 2010 та 2017 роках в контексті соціально-політичних змін

Показник	Середні ранги		U	Z	P
	2010 (N=71)	2017 (N=50)			
Цілі	68,54	50,29	1239,5	2,8187	0,0048
Процес	58,66	64,32	1609,0	-0,8738	0,3822
Результат	54,19	70,67	1291,5	-2,5450	0,0109
ЛК-Я	69,91	48,35	1142,5	3,3293	0,0009
ЛК-життя	69,43	49,03	1176,5	3,1504	0,0016
Загальна ОЖ	79,96	34,07	428,5	7,0877	0,0000
Конформність	53,75	71,29	1260,5	-2,7082	0,0068
Традиції	59,34	63,36	1657,0	-0,6211	0,5345
Доброта	51,30	74,77	1086,5	-3,6241	0,0003
Універсалізм	63,42	57,57	1603,5	0,9027	0,3667
Самостійність	41,54	88,64	393,0	-7,2745	0,0000
Стимуляція	39,16	92,01	224,5	-8,1615	0,0000
Гедонізм	41,41	88,82	384,0	-7,3219	0,0000
Досягнення	44,23	84,81	584,5	-6,2665	0,0000
Влада	46,94	80,96	777,0	-5,2532	0,0000
Безпека	50,85	75,41	1054,5	-3,7925	0,0001

Таблиця 4

Порівняльний аналіз показників складових особистісного досвіду студентів-психологів в контексті соціально-політичних змін (2010 та 2017 рік)

Показник	Середні ранги		U	Z	P
	2010 (N=38)	2017 (N=25)			
Цілі	36,18	25,64	316,0	2,2338	0,0255
Процес	28,49	37,34	341,5	-1,8755	0,0607
Результат	27,30	39,14	296,5	-2,5077	0,0122
ЛК-Я	37,43	23,74	268,5	2,9011	0,0037
ЛК-життя	35,68	26,40	335,0	1,9668	0,0492
Загальна ОЖ	40,55	19,00	150,0	4,5659	0,0000
Конформність	29,99	35,06	398,5	-1,0747	0,2825
Традиції	33,32	30,00	425,0	0,7024	0,4824
Доброта	30,30	34,58	410,5	-0,9061	0,3649
Універсалізм	33,46	29,78	419,5	0,7797	0,4356
Самостійність	23,24	45,32	142,0	-4,6782	0,0000
Стимуляція	20,05	50,16	21,0	-6,3781	0,0000
Гедонізм	21,92	47,32	92,0	-5,3807	0,0000
Досягнення	25,70	41,58	235,5	-3,3647	0,0008
Влада	26,36	40,58	260,5	-3,0135	0,0026
Безпека	28,54	37,26	343,5	-1,8474	0,0647

Порівняльний аналіз показників особистісного досвіду студентів-філологів в контексті соціально-політичних змін (2010 та 2017 рік)

Показник	Середні ранги		U	Z	P
	2010 (N=33)	2017 (N=25)			
Цілі	32,95	24,94	298,5	1,7900	0,0735
Процес	30,48	28,20	380,0	0,5103	0,6098
Результат	27,08	32,70	332,5	-1,2561	0,2091
ЛК-Я	32,83	25,10	302,5	1,7272	0,0841
ЛК-життя	34,26	23,22	255,5	2,4651	0,0137
Загальна ОЖ	37,44	23,71	268,0	2,9022	0,0035
Конформність	24,24	36,44	239,0	-2,7242	0,0064
Традиції	26,56	33,38	315,5	-1,5230	0,1278
Доброта	21,56	39,98	150,5	-4,1138	0,0000
Універсалізм	30,24	28,52	388,0	0,3847	0,7005
Самостійність	18,70	43,76	56,0	-5,5975	0,0000
Стимуляція	19,65	42,50	87,5	-5,1029	0,0000
Гедонізм	19,91	42,16	96,0	-4,9695	0,0000
Досягнення	19,06	43,28	68,0	-5,4091	0,0000
Влада	21,11	40,58	135,5	-4,3493	0,0000
Безпека	22,91	38,20	195,0	-3,4150	0,0006

Для студентів-психологів характерним є достовірне зниження показників орієнтації на цілі, локусу контролю «Я», локусу контролю життя та загальної осмисленості життя; а також – зростання орієнтації на результат, та значущості таких цінностей як: самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення і влада за період з 2010 по 2017 рік.

Для студентів-філологів характерним є достовірне зниження показників локусу контролю життя та загальної осмисленості життя, а також – зростання значущості таких цінностей, як конформність, доброта, самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада та безпека за період з 2010 по 2017 рік.

Локус контролю життя, загальна осмисленість життя, а також такі цінності, як: самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення і влада – є елементами особистісного компоненту індивідуального досвіду, що під впливом соціально-політичних змін трансформуються незалежно від навчальної спеціальності студентів.

Також у четвертому розділі представлено результати додаткового дослідження, метою якого була перевірка на базі тренінгової групи встановлених закономірностей трансформації складових особистісного досвіду, а також – розробка програми щодо позитивного формування складової особистісного компоненту індивідуального досвіду, а саме, - образу «Я» як узагальнення особистості про власне благополуччя, в рамках соціально-психологічного тренінгу.

Хід дослідження передбачав наступні заходи:

1. Формування вибірки. Була сформована вибірка, що складалася з 21 студента третього та четвертого курсів екологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (12 дівчат, та 9 хлопців).

2. Первинне тестування. При первинному тестуванні проводилася діагностика образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя за допомогою методу суб'єктивного шкалювання в модифікації І. В. Кряж.

3. Тренінгова робота. У відповідності до означених нами положень щодо особливостей представленості підструктур особистісного досвіду в осіб з «благополучним» профілем образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя, а також положень щодо особливостей змін у бік зменшення виразності певних підструктур в умовах значних соціально-політичних змін, було підібрано ряд тренінгів, спрямованих на формування елементів особистісного компоненту індивідуального досвіду:

- Виходячи з того, що відкритість досвіду базується на оригінальності та відкритості, було обрано тренінг з розвитку творчого мислення для студентів 3х - 5х курсів Козуліної Ю. Г.

- Третій блок тренінгу особистісного зростання Ковальова В. М. Даний блок спрямований на розвиток здатності до детального аналізу і вирішення особистісних проблем, тобто, основи такої особистісної риси, як сумлінність.

- Тренінг зміцнення психологічного здоров'я через формування прийомів психічної саморегуляції Іванової Г. П.

- Модифікований тренінг «Сенс життя і покликання людини» Нікітіної Н. М.

Тренінги проводилися один раз на тиждень у групах по 7 осіб на протязі двох місяців.

4. Повторне тестування. При контрольному тестуванні було повторно проведено діагностику образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя за допомогою методу суб'єктивного шкалювання в модифікації І. В. Кряж.

5. Аналіз результатів. Після проведення повторного дослідження за допомогою Т-критерію для парних вибірок був проведений порівняльний аналіз показників благополуччя образу «Я» в ході якого було зроблено наступні висновки:

- В аспекті минулого часу у досліджуваних після проведення тренінгової програми було виявлено достовірне зростання позитивної оцінки власної чуйності ($t=-2,4$; $p=0,027$), впевненості у собі ($t=-2,26$; $p=0,035$), успішності ($t=-2,9$; $p=0,009$) та оптимістичності ($t=-3,14$; $p=0,005$); зменшення оцінки власної тривожності ($t=2,62$; $p=0,016$) та жорсткості ($t=2,74$; $p=0,013$); значущих відмінностей не виявлено за показниками: незалежність, забезпеченість та безтурботність.

- В аспекті сьогодення у досліджуваних після проведення програми було виявлено достовірне зростання позитивної оцінки тих самих – власної чуйності ($t=-2,74$; $p=0,013$), впевненості у собі ($t=-3,52$; $p=0,002$), успішності ($t=-2,43$; $p=0,025$) та оптимістичності ($t=-2,23$; $p=0,037$); зменшення оцінки власної тривожності ($t=2,52$; $p=0,02$) та жорсткості ($t=2,49$; $p=0,022$); значущих відмінностей не виявлено за показниками: незалежність, забезпеченість та безтурботність.

- В аспекті майбутнього у досліджуваних після проведення тренінгової програми було виявлено достовірне зростання позитивної оцінки власної чуйності ($t=-4,08$; $p=0,001$), впевненості у собі ($t=-3,29$; $p=0,004$), незалежності ($t=-3,22$; $p=0,004$), успішності ($t=-3,54$; $p=0,002$) та оптимістичності ($t=-3,51$; $p=0,002$); зменшення оцінки власної тривожності ($t=2,38$; $p=0,027$) та жорсткості ($t=2,34$; $p=0,03$); значущих відмінностей не виявлено за показниками: забезпеченість та безтурботність.

З огляду на ефективність позитивного формування складової особистісного компоненту індивідуального досвіду, а саме, - образу «Я» як узагальнення особистості про власне благополуччя, зафіксованого при повторному тестуванні, була розроблена тренінгова програма, яка включила до себе: тренінг з розвитку творчого мислення для студентів 3х - 5х курсів Козуліної Ю. Г., третій блок тренінгу особистісного зростання Ковальова В. М., тренінг зміцнення психологічного здоров'я через формування прийомів психічної саморегуляції Іванової Г. П. та модифікований тренінг «Сенс життя і покликання людини» Нікітіної Н. М.

ВИСНОВКИ

У роботі представлено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми структурної організації особистісного компоненту індивідуального досвіду. Результатом дослідження є наступні висновки:

1. Особистісний компонент індивідуального досвіду спрямований на накопичення та застосування різноманітних інтерпретаційних комплексів, які дають змогу надавати оцінку собі та іншим, оцінювати явища і події, що відбуваються у зовнішньому світі, визначати власну поведінку та особистісний розвиток і коригувати їх у відповідності до мінливих умов. В рамках особистісного досвіду аспект інтерпретації себе як вартості містить самооцінку, саморегуляцію та образ «Я»; аспект інтерпретації інших в якості сумісних з суб'єктом досвіду – образ «Я» та цінності; аспект інтерпретації оточуючого світу – цінності та смисл життя.

2. Існує прямий зв'язок відкритості досвіду з уявленням про себе як про чуйну, незалежну, успішну, безтурботну та оптимістичну людину, а також – зворотній з уявленням про себе як про жорстку людину у минулому, сьогоденні та майбутньому. При цьому також є зворотній зв'язок відкритості досвіду з уявленнями про себе як про тривожну людину, проте він стосується лише сьогодення та майбутнього. Зв'язок відкритості досвіду з уявленнями про власну забезпеченість та впевненість у собі спостерігається лише щодо

минулого та сьогодення. Крім того, відкритість досвіду характеризується прямим зв'язком з такими показниками саморегуляції, як моделювання, гнучкість, самостійність та її інтегральний рівень; локусом контролю «Я», загальною осмисленістю життя, та рівнем значущості цінностей самостійності та стимуляції; і зворотнім – з локусом контролю життя та рівнем значущості цінностей конформності, традицій, влади та безпеки.

3. Образ «Я» розглядається як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя у минулому, сьогоденні та майбутньому. Було отримано два виміри образу «Я», що відображують благополучне та проблемне уявлення про себе, на основі яких формуються чотири профілі образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя: «конфліктний», що характеризується суміщенням благополучного та проблемного типів уявлення про себе; «благополучний», що вказує на благополучне самосприйняття при низьких значеннях проблемних уявлень про своє «Я»; «помірно благополучний», що визначається тенденцією до зниження негативної оцінки свого «Я» при середніх показниках оцінки власного благополуччя; та «помірно негативний», що характеризується середніми показниками сприйняття свого «Я» у проблемному контексті при тенденції до зниження оцінки власного благополуччя.

4. Розбіжності у складових особистісного компоненту індивідуального досвіду полягають в тому, що для осіб з «благополучним» профілем образу «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя, характерним є більш виразна відкритість досвіду та сумлінність у порівнянні з досліджуваними з іншими профілями. В них же спостерігається те, що процеси самостійного моделювання, планування та оцінювання результатів, процеси загальної саморегуляції а також орієнтації на процес, орієнтації на результат, локус контролю «Я», та загальна осмисленості життя є найбільш виразними.

Показник локусу контролю життя є найвищим у групи досліджуваних з профілем, що характеризується помірно благополучним сприйняттям власного «Я»; найменш виразний він у досліджуваних з «благополучним» профілем.

Найбільш виразними конформність, стимуляція та гедонізм як цінності є у досліджуваних з «помірно благополучним» профілем, найменш – в осіб з негативним самосприйняттям. В осіб з «благополучним» профілем найбільш виразною є цінність самостійності, в той час, як гедонізм як цінність у даної категорії досліджуваних виявляється виразною значущо менше у порівнянні з особами з іншими профілями. Досягнення та влада як цінності є більш значущими для осіб з профілями «помірно благополучний» та «помірно негативний». Найменш представленими цінності досягнення та влади є в осіб з благополучним самосприйняттям.

5. Трансформація особистісного досвіду в контексті соціально-політичних змін характеризується зниженням рівня виразності таких смисложиттєвих процесів, як локус контролю життя, та загальна

осмисленість життя. Також відбуваються значні зміни у ціннісних спрямуваннях, які проявляються у зростанні значимості таких цінностей, як самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, та влада.

Існує ряд складових особистісного досвіду, що характеризуються специфічністю протікання в залежності від спеціалізації діяльнісний спрямувань суб'єкта. Так, для студентів-психологів в контексті соціально-політичних змін характерним є достовірне зниження орієнтації на цілі, та локусу контролю «Я»; а також – зростання орієнтації на результат. Для студентів-філологів характерним є зростання значущості таких цінностей, як конформність та безпека.

6. Робота з позитивного формування складової особистісного компоненту індивідуального досвіду, а саме, - образу «Я» як узагальнення особистості про власне благополуччя, в рамках соціально-психологічного тренінгу будується на комплексному впливі на усі аспекти особистісного досвіду, а саме: на аспект інтерпретації себе, аспект інтерпретації інших, та аспект інтерпретації навколишнього світу. Тренінгова програма, що сприяє формуванню благополуччя образу «Я», передбачає розвиток креативності, особистісне зростання, формування ефективних прийомів саморегуляції та робота з життєвими смислами.

Перспективи подальших досліджень полягають у верифікації запропонованої нами моделі організації особистісного досвіду на вибірках досліджуваних інших вікових та соціальних груп, розширенні ролі переживань, та залученні поняття «емоційна схема».

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у фахових виданнях України:

1. Севостьянов П. А. Динамическая характеристика личностного компонента индивидуального опыта. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2010. №43. С. 268-270.
2. Севостьянов П. А. Взаимоотношение ценностных ориентаций и открытости опыту у студентов. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2011. №45. С. 259-261.
3. Севостьянов П. А. Установка и индивидуальный опыт. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2011. №47. С. 197-198.
4. Севост'янов П. О. Взаємозв'язок відкритості досвіду та смисложиттєвих орієнтацій у студентів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2018. №63. С. 12-16.

5. Sevostianov P. The Self-Concept In the Personal Component of Individual Experience Structure. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2018. №64. С. 51-55.
6. Sevostianov P. Openness to Experience and Behavior Self-Regulation in the Structure of the Personal Component of Individual Experience. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2018. №65. С. 42-45.
7. Sevostianov P. The theoretical foundations of the personal component of individual experience research. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2019. №66. С. 33-42.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

8. Sevostianov P. The Representation Features of the Personal Experience Substructures of Students with Different Self-Concept Profiles. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2019. №32 (2). P. 30–35.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Севост'янов П. О. Особистісний компонент індивідуального досвіду особистості як психологічний чинник становлення правової держави. *Верховенство права — основоположний принцип правової держави* : матеріали ІХ Наукового круглого столу молодих вчених, аспірантів та магістрів (м. Харків, 15 грудня 2017 р.). Харків, 2017. С. 375-378.
10. Севост'янов П. О. Роль особистісного компоненту індивідуального досвіду особистості у дипломатичних відносинах. *Сучасна дипломатія: теорія та практика* : матеріали науково-практичного круглого столу (м. Харків, 21 грудня 2017 р.). Харків, 2017. С. 100-102.
11. Севост'янов П. О. Суб'єктивне благополуччя образу «Я» в контексті побудови ціннісних підструктур особистісного досвіду. *Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 25 жовтня 2018 р.). Харків, 2018. С. 166-168.

АНОТАЦІЯ

Севост'янов П.О. Особливості організації особистісного компоненту індивідуального досвіду. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України, м. Харків, 2019.

Дисертація має на меті визначення особливостей організації особистісного компоненту індивідуального досвіду.

Було виявлено, що в рамках особистісного досвіду аспект інтерпретації себе містить самооцінку, саморегуляцію та образ «Я»; аспект інтерпретації інших – образ «Я» та цінності; аспект інтерпретації оточуючого світу – цінності та смисл життя.

Визначено, що образ «Я» як узагальнення уявлень особистості про власне благополуччя містить два фактори («Я благополучний» та «Я проблемний»), на основі яких виділяються чотири профілі: «конфліктний»; «благополучний»; «помірно благополучний»; та «помірно негативний».

Проведено порівняльний аналіз зазначених профілів за показниками виразності елементів особистісного досвіду. Також аналізувалася динаміка змін складових особистісного компоненту досвіду в умовах суспільних трансформацій.

Розроблено тренінгову програму, спрямовану на формування елементів особистісного досвіду як шляху до більш позитивного сприйняття образу «Я». В ході додаткового дослідження були отримані результати, що свідчать про її ефективність.

Ключові слова: індивідуальний досвід, особистісний досвід, благополуччя, образ «Я», саморегуляція, самооцінка, смисложиттєві орієнтації, «Велика п'ятірка», інтерпретаційні комплекси.

ABSTRACT

Sevostianov P.O. The features of the personal component of individual experience organization. – Qualifying scientific work as a manuscript.

A dissertation for the degree of a candidate of psychological sciences in specialty 19.00.01 – General Psychology. History of Psychology. V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The purpose of the study is the revealing the features of the personal component of individual experience organization based on theoretical analysis and empirical study.

The phenomenon of individual experience was explored in line with the O. M. Laktionov concept, which implies the existence of personal, social and mnemonic components in the experience. In this context, personal experience is understood as a phenomenon aimed at the accumulation and application of various interpretive systems that enable them to evaluate themselves and others, to evaluate phenomena and events occurring in the outside world, to determine their own behavior and personal development and to correct them in accordance with changing conditions.

It was discovered that within the framework of personal experience, the aspect of oneself interpreting as a cost includes self-esteem, self-regulation and the Self-concept; aspect of interpreting others as compatible with the subject of

experience - the Self-concept and values; the aspect of interpreting the surrounding world - the values and meaning of life.

The analysis of the personal component of the individual experience is carried out within the framework of the personal concept of the "Big Five".

In the course of an experimental study of personal experience, the Self-concept is analyzed in detail as a generalization of personality idea about own well-being. It was determined that this phenomenon is characterized by a factor structure, within which there are two factors. The factor "I am safe" allows to explain how the Self-concept expressed is in the subject of self as a well-off in the personal, social, and economic aspects of the past, present and future. The factor "I am problematic" indicates self-perception, characterized by a combination of stiffness and anxiety, as well as throughout the time measurement. On the basis of these factors, the following four profiles of the Self-concept were singled out as a generalization of personality idea about own well-being: "Conflict", characterized by a combination of a successful and problematic types of Self-concept; "Safe", indicating a good self-perception at low values of problematic ideas about "Myself"; "Trend to well-being", which is determined by the tendency to reduce the negative assessment of own "Myself" with the average indicators of self-esteem; and "The tendency toward negativism", which is characterized by the average indicators of perception of own "Myself" in a problematic context in a tendency to decrease the assessment of own well-being.

In the subsequent study, a comparison was made between profiles based on indicators of personal experience.

It was found that individuals with a "Profitable" profile of Self-concept as a idea of personality representations about own well-being, have more expressed openness to experience and conscientiousness as compared with those being studied with other profiles. Also, they are distinguished by a higher level of self-regulation, which is achieved through modeling, planning and evaluation of results, as well as a more pronounced general sense of life, which is due to high indicators of process orientation, orientation to the result, control locus of the "Myself".

The indicator of the life control locus was the highest in the group of subjects with a profile characterized by the tendency for a safe perception of own "Myself"; the least expressive are the subjects with a "Profitable" profile.

The most expressive conformality, stimulation and hedonism as values were found in the subjects with the profile of the self-concept with a tendency to the prosperous, least - in people with conflict self-perception.

An analysis of personal experience in the context of socio-political changes was also conducted. It was shown that in conditions of significant social transformations, personal experience is characterized by a decrease the level of expressiveness of such sense-life processes as the locus of life control and general sense of life. There are also significant changes in value orientations that manifest themselves in the increasing importance of such values as autonomy, stimulation, hedonism, achievement, and power.

Based on the results, a training program aimed at forming elements of the personal component of individual experience in the training process as a way to a more positive perception of the Self-concept as a generalization of personality representations about their own well-being is developed and tested. In the course of an additional study, results have been obtained indicating its effectiveness.

Key words: individual experience, personal experience, well-being, self-concept, self-regulation, self-estimation, semantic orientation, "Big Five", interpretive complexes.